

Війна

Анатолій Дрофань

У мого сусіда є семирічний син Вітя — непосидючий, білобрисий хлопчина. Якось зайшов він до мене в кімнату, побачив, що я схилився над письмовим столом, і трохи ніяково запитав:

— Ви пишете?

— Так, Вітя, пишу.

— А я думав... Мені ні з ким гратися... У мене шкребе в горлі, і мама не дозволяє виходити на подвір'я.

Я не піднімав голови. Вітя стояв посеред кімнати. Йому, певно, не хотілося повертатися назад, він шукав собі товариства і, щоб викликати мене на розмову, запитав:

— Ви любите писати?

— Люблю...

Можливо, Вітя чекав, що я в свою чергу запитаю в нього, чим любить займатися він, і так зав'яжеться бесіда. Але я нічого не питав. Тоді хлоп'я зітхнуло:

— А я не люблю писати... Люблю війну...

Я здивовано підняв голову:

— Як це ти любиш війну?

Вітя підійшов ближче, радісно блиснув сірими оченятами:

— Люблю гратися у війну. Тільки щоб я був червоний, щоб перемога була наша. Бах, бах, бах—і всі лежать. Ще люблю, щоб мені читали книжки про війну. В кіно люблю дивитися.

Мабуть, уявляючи, що в руці в нього шабля, він кілька разів хвацько махнув нею в один бік, другий. Потім помітив, що я не поділяю його ентузіазму, насторожено запитав:

— А ви любите війну?

Я заперечно похитав головою.

— Ні, не люблю.

Хлопець здивовано підвів брови:

— Не любите?

— Цього мало, Вітю, я ненавиджу її!

Вітя вражено, ба навіть презирливо скривився, проміряв Мене з ніг до голови. В цю хвилину, можна було здогадатися, мій авторитет в його очах непоправно укляк, змарнів, розвіявся. Але за хвилину він все ж таки зацікавлено запитав:

— А чому ви не любите війну?

Що йому відповісти, цьому наївному хорошому хлоп'яті? Відбутися жартом, не крушити його дитячих уявлень, райдужних ілюзій? Хай росте, стане дорослим і сам все зрозуміє? Але Вітя не хотів відступитись:

— Ну скажіть же, скажіть, чому ви не любите війну?

Я зрозумів, що просто відмахнутися від нього не пощастить. І вирішив замість відповіді розповісти історію життя одної знайомої мені людини.

...його знали в нашому кварталі всі від старого до малого. Високий, худий, з палкою-ковизкою в руці, чорною важкою сумкою через плече, він два рази на день за будь-якої погоди обов'язково з'являвся біля кожного будинку, піднімався з поверха на поверх, ішов від квартири до квартири, засуваючи у вузькі щілини поштових ящиків на дверях газети, журнали, листи. А в кого ящика не було, дзвонив чи стукав:

— Добрий день вам! Читайте свіженькі вісті! А листи ще пишуть...

Ця людина, здається, ніколи не знала ні втоми, ні хвороб.

Жив він із дружиною та трьома дітьми-школярами в невеликій кімнатці на другому поверсі сірого будинку на розі нашого кварталу. На балконі, що виходив на вулицю, стояв зелений ящик-голубник. Птахів було багато. Вони сідали просто на тротуар. Пішоходи кидали їм скоринки. Птахи не боялися людей. А коли з'являвся їх хазяїн з важкою сумкою, набитою різним поштовим скарбом, голуби пізнавали його, кружляли над самісінькою головою. Коншин посміхався їм худим, мовби аж збронзовілим обличчям, виймав з кишені шматочки булки, м'яв їх у руках, сипав кришки.

Хвилину стежив, як голуби діловито їли. Потім повертався і йшов далі м'якими, але широкими, як у чорногуза, кроками. Та й сам він чимось нагадував лелеку — довгоногий, високий, худий.

В перші дні війни із фашистами, коли чоловіки нашого кварталу почали одержувати повістки із військкомату, вручили таку й поштарю Петру Коншину.

Тепер важку чорну сумку по кварталу носила його дружина — низенька повновида жінка. А потім...

по

Вам доводилося коли-небудь сидіти в кінотеатрі і дивитися на екран, коли в апараті рветься стрічка? Все, що так логічно й чітко відбувалося до цього, тепер тремтить, потім миготить, перевертається в різні боки, аж поки не спалахує біле світло.

Отаким стало життя нашого кварталу, після того як Коншин пішов у армію. Одні сім'ї збиралися в евакуацію, інші в глухі села. А в їхніх квартирах з'являлися якісь нові люди. Потім страшний кошмар окупації, різка чужа мова на вулицях міста, сміх чужих солдатів. Арешти, розстріли.

Тільки, здавалося, коншинські голуби нічого не помічали. Вони, як і раніше, воркували біля своєї зеленої будки, сідали на тротуар поблизу будинку. Правда, останнім часом вже були не такі безтурботні, як раніше. Тепер ніхто не кидав їм кришок. Доводилося самим добувати харч, і це діло з кожним днем ставало все важче.

Але й серед хмар інколи ласкаво та тепло сяяло сонечко.

Якогось дня біля будинку з'явився поважний німецький офіцер. Він розгорнув газету, дістав із неї півбулки. Відламав шматок, розім'яв його в руці і на чорний брудний асфальт сійнув білі кришки. Голуби, радісно лопочучи крильми, кинулися до них, почали швидко, пожадливо їсти. Офіцер ласкаво посміхався та все підкидав

птицям харч.

Потім підійшов солдат з кількома фотоапаратами на шиї, зафотографував поважного усміхненого офіцера за цим приємним заняттям раз, другий.

На світанку наступного дня зелена будка на коншинському балконі вже була пуста. Той поважний офіцер відзначав свої іменини і наказав приготувати голубину печеню.

Потім... Ох, це "потім" прийшло так не скоро, люди чекали його, здається, цілу вічність. Так отже потім із міста вигнали ворогів. Додому почали повертатися горожани. Та Коншина не було. Пошту розносила метушлива молода дівчина.

А ще через півроку на вулиці з'явилась якась чудна людина. Худе засмагле, мовби бронзове обличчя, сірі уважні очі, довгі міцні руки, точнісінько Коншин, тільки трохи старший. Але Коншин був високий, чимось схожий на чорногуза. Цей же приблизно на одну третину нижчий. Плечистіший. Ходив Коншин розміреними широкими, але легкими кроками. Цей . теж іде розмірено й неквапно, спирається на палицю, похитується з боку на бік. Але хода в нього якась незугарна. О, ще б пак, йому дуже трудно переставляти два важких протези.

Людина зупинилась супроти будинку, що на розі вулиць, зіперлась на дерево. Будинок мовчазно і сумно дивився на людину очима вигорілих вікон, з похмурою печаллю зорила на нього людина.

Тротуаром чоригала якась бабуса з авоською в руках. Зупинилась, пізнавала того під деревом.

— Пробачте,— осміхнулася вона,— якщо не помиляюся, товариш Коншин?

— Так, це я...

Жінка мовчала. Подивилася на будинок і, здається, не знала, що говорити далі.

— От і добре, що ви повернулися, — зітхнула врешті.

Потім зовсім тихо додала:

— А ваших нікого немає... Коли б ви знали, що тут було... Який ми страх пережили... Дуже багатьох немає...

Бабуса пішла. Може, людині в цю важку хвилину зустрічі зі своїм розореним гніздом краще побути на самоті.

Коншин обійшов будинок, якщо можна так назвати ці чорні обгорілі руїни. З-під східців визирнула невелика біла в шоколадних плямах короткошерста собака. Вона недовірливо покосувала темно-карим, як каштан, оком на Коншина, оскалила зуби, загарчала. Але людина, важко переставляючи протези, спираючись на палицю, не зважала на неї.

Незабаром Коншину, як інваліду війни першої групи, дали в сусідньому будинку невелику кімнатку.

Вона світила голими стінами. Сусіди запропонували розкладайку. Але новий пожилець відмовився. Лиш погодився, аби внесли йому табуретку та невеликий столик, збитий із нетесаних дощок, що стояв у коридорі і заважав усім. Спав просто на підлозі, підклавши під боки сіру шинель, а під голову руку. Не хотів ні їсти, ні пити, лежав обличчям до стінки. Та жалісливі сусідки раз по раз стукали в двері, приносили

прибитому горем каліці різний харч.

Трохи зібравшись на силі, отямившись, Коншин вийшов на подвір'я.

Сонце ласкаво голубило землю. В старих крислатих тополях весело лящали горобці. Діти, справляючи свої ігрища, радісно лементували, мовби змагаючись в шумі з горобиною зграєю.

Якась незборна сила потягла Коншина до свого обгорілого будинку. Старому все здавалося, що повинно статися чудо: залопочуть крильми голуби і полетять йому назустріч, він побачить дружину, дітлахів — все, як було в ті далекі роки, коли він, Коншин, носив чорну важку сумку листоноші.

Але чуда не було. Як і в перший раз, з-під східців вийшла тільки біла короткошерста собака і двома каштанами очей недовірливо косувала на інваліда.

— Ну, здрастуй, Сусіде,— сказав Коншин і простягнув до пса руку.

І нараз згадав, що в їхнього двірника й справді була отака собака. Можливо, це вона й є. Але як її звати? Забув. Та це не так уже й важливо. Головне, що і цей пес, мабуть, такий же бездомний, як і він. І Коншин з особливою теплотою в голосі сказав:

— Ну, друже, не бійся, йди до мене. Ну йди, Сусіде!

Собака ворухнула вухами. Потім хвіст її, що до того понуро звисав донизу, несміло хитнувся в один — другий бік.

— Іди, йди, Сусіде!

Собака неквапно ступала до людини. Наблизившись, обнюхала ноги Коншина, що пахли сухою дубленою шкірою та залізом. Коншин погладив її голову.

Як не болюче, тоскно та самотньо було Коншину, все ж мусив жити.

Все життя, скільки й пам'ятає себе, він завжди працював — кожен день, кожную хвилину. І хоча тепер, як герой війни, одержував хорошу військову пенсію та зовсім не потребував ще якихось грошей, все ж без діла просто-таки не міг, пішов просити роботи.

Йому запропонували кілька на вибір по своїх силах та можливостях. Взявся сторожем у ломбард, що знаходився неподалеку, на сусідній вулиці.

Мав якнайпростіші обов'язки. Увечері, коли ломбард закінчував роботу і співробітники його йшли додому, на великі скляні двері вішали важкий замок. Трохи нижче його прибивали дві сургучні печатки, з'єднані шматочком сірого шпагату. Другі двері тамбура не замикалися. Господарем їх залишався вартувий. Коншин заходив у засклений тамбур, в якому пахло нафталіном та злежалою одежею, важко сідав на стілець. Біля його ніг, на старий, витертий килимок, лягала собака, що носила ім'я Сусід.

...Я замовк. Вітя тулився на ріжку канапи, зацікавлено дивлячись на мене. Обличчя зосереджене. Між біластих брів задумлива зморшка.

— Ну, говоріть далі... Що було потім? — сказав нетерпляче.

Признатися, мені не хотілося далі розповідати історію життя Петра Коншина. Навіщо засмучувати хлоп'я? Він ще встигне взнати, що життя людини не таке вже й безхмарне, як гадається в дитинстві. Але Вітя настоював: він хоче знати всю правду,

все, що сталося потім зі сторожем міського ломбарду і його другом Сусідом. І я мусив розповідати далі.

Десять років Петро Коншин працював у ломбарді. Увечері із Сусідом сідав у тамбур, а ранком, коли збиралися співробітники і зривали з дверей сургучні печатки, йшов додому.

Мабуть, не дуже солодко жилося цій самотій людині в своїй маленькій кімнатці. В невеликому коридорчику біля дверей лежав шматок постілки для Сусіда. Але пес не любив того темного закутка, як не терпів самоти. І, мабуть, саме тому ні на крок не відступав од свого хазяїна. Петро Коншин читав газету, а Сусід або дрімав біля його ніг, або поважно никав сюди-туди по кімнаті. Чи, зупинившись, насторожував вухо і слухав, як на кухні побрязкують посудом. Ішов Петро Коншин в крамницю, і Сусід з ним. Треба-було на базар, Сусід обов'язково супроводжував. Лиш виходити на кухню йому категорично заборонялося. Але оскільки Петро Коншин куховарив не більше одного разу на день, це біда теж невелика. Тим паче, що сусідки часто випроваджували з кухні й самого Коншина.

— Чого вам, Петре Єлисеєвичу, стояти біля плити. Ми для вас ось зваримо обід, напечемо млинців. Ідіть собі...

Так і жили.

Будинок, в якому Коншин мешкав із сім'єю до війни, скоро відбудували, заселили новими пожильцями. На балконі, де колись стояв зелений голубник, молода хазяйка з дівчинкою-підлітком посадили у ящики виноград. Він густо поплівся на дротиках, і балкон тепер став наче ластів'яче гніздо. Інколи, проходячи повз будинок, Коншин чув звідти веселі голоси. В такі хвилини робилося надто важко на душі. Боляче починав різати пояс протеза, і Коншин міцніше стискав у руці палицю.

Говорять, що скрипуча верба довго живе. Петро Коншин не був схожим на неї. Скоріше він як граб. Це дерево не гнеться під натиском бурі, щоб потім, коли все вщухне, знову піднятися. Ні, ніколи! Він або стоїть непорушно та рівно, або раптом ламається, притому біля самісінького кореня.

Помер Коншин зовсім несподівано, навіть не хворіючи. Співробітники, знайомі, сусіди з достоїнством поховали героя війни. На чорні подушечки прикололи ордени та медалі. Біля узголів'я поставили обтягнутий крепом його портрет.

Потім до будинку під'їхав великий білий автобус. Труну поставили посередині, з боків сіли люди.

Коли вражений і пригнічений всім, що трапилося, Сусід хотів і собі вскочити в автобус, перед його носом зачинили двері.

В автобусі щось загуло, з-під коліс вирвалася голуба хмарина, машина здригнулася і рушила з місця. Сусід, ковтаючи їдкий дим, що різав і забивав дихання, побіг слідом. Автобус раз по раз затримували біля світлофорів, і Сусід до самого кладовища не відставав від нього.

Біля ями говорили промови. Коншин заслужив їх, це була справді чесна, світла людина. Потім всі розійшлися. На міському кладовищі стало на одну могилку більше.

Але свіжого пагорка землі не видно було, він увесь ховався в квітках та вінках.

— Ось і все... — сказав я своєму малому слухачеві.

— Ні, не все,— прошептав Вітя. — А як же Сусід?

І я змушений був розповісти хлопцеві про Сусіда.

Разом з людьми він з кладовища додому не пішов. Коли натовп розійшовся, Сусід довго ходив навколо, принюхувався до слідів ніг на свіжій землі, намагаючись учути серед них із знайомим запахом дубленої шкіри та заржавілого заліза. Але в ніздрі били тільки пахощі соснової хвої, квітів і ще чогось невловимого.

На ніч Сусід заліз у пустий старий склеп, що був майже поруч з могилою Коншина. Там і залишився жити.

— Ось тепер уже й усе,— сказав я. — Що трапилося потім із Сусідом,— не знаю...

Вітя мовчки дивився в одну точку на ріжку мого стола. Потім крізь зітхання сказав:

— Жаль...

Між його біластих брів лежала напружена зморшка.

Я, признатися, пожалкував, що засмутив своєю невеселою розповіддю малюка.

Але потім подумав: а може, хай наші хлоп'ята якпораніше узнають, що світ виповнений не тільки радістю, але й горем, що в житті бувають не лише перемоги, але й поразки. Одне слово, хай знають усе, що значить — війна, щоб згодом сіра шинель не здалася їм надто мульткою, коли вони самі боротимуться за перемогу світла й радості на землі.